

Position paper Rondetafelgesprek Democratische Republiek Congo, Tweede Kamer

Kristof Titeca, Hoogleraar aan het Instituut voor Ontwikkelingsbeleid (IOB), Universiteit Antwerpen.

De Russische inval binnen Ukraine leidde terecht tot wereldwijde verontwaardiging: de imperialistische ambities van Rusland, leidden tot de aanval op, en bezetting van delen van Ukraine. We zijn geconfronteerd met een gelijkaardige situatie in de Democratische Republiek van Congo (DRC). Sinds November 2021 is de M23 rebellenbeweging bezig met een conflict tegen de Congolese staat, en de bezetting van Congolees grondgebied. Een ganse serie rapporten van de VN, mensenrechtenorganisaties en onafhankelijke waarnemers hebben de directe steun en betrokkenheid van Rwanda aangetoond: Rwanda ondersteunt M23 met militair materiaal en het Rwandese leger is ook direct aanwezig in Congo. Conservatieve schattingen van de VN eind vorig jaar toonden de aanwezigheid van tussen de 4000 en 7000 Rwandese troepen aan, op Congolees grondgebied. Dit aantal is de laatste maanden enkel gestegen.

Met de val van de twee belangrijkste steden in Oost-Congo – Goma en Bukavu, elk met ongeveer 1,5 miljoen inwoners - is het nu duidelijk Rwanda en M23 de regio willen hervormen: de rebellen zijn begonnen met het opzetten van bestuurlijke structuren; en rekruteren (soms vrijwillig, soms niet) van lokale leiders voor politieke en ideologische training.

Humanitaire tol en risico op verdere regionale escalatie

Dit alles heeft echter een grote humanitaire tol. In de laatste 14 maanden zijn bijna 3 miljoen Congolezen ontheemd en duizenden gedood. In de door hen overgenomen gebieden begaat M23 verschillende mensenrechtenschendingen: na de overname van Goma verdreef M23 tienduizenden ontheemden uit vluchtelingenkampen; en heeft het journalisten, critici en activisten bedreigd, vastgehouden en aangevallen.

Het dient benadrukt te worden dat ook de Congolese regering heeft gefaald in de manier waarop deze het conflict heeft aangepakt. De Wazalendo of 'patriotten' zijn bv. lokale milities die worden ingezet in de strijd tegen M23, zij aan zij met het Congolese leger. Ze zijn echter oncontroleerbaar en betrokken bij plunderingen en geweld tegen burgers. Bovendien zijn ze al in gevechten verwickeld geraakt met het regeringsleger.

Er is ook het gevaar op een regionale escalatie. Spanningen tussen Rwanda en Burundi zijn fel toegenomen. Rwanda en Burundi ondersteunen rebelgroepen gericht tegen elkaar op Congolees grondgebied. Op 18 februari vroeg de Burundese President zijn burgers zich voor te bereiden op oorlog. Hij noemde Rwanda een "vijand van Burundi" en verklaarde dat "(we) niet zullen accepteren te sterven zoals de Congolezen die gedood werden als geiten".

Ugandese troepen zijn intussen ook in toenemende mate aanwezig in Oost-Congo. VN rapporten hebben aangetoond hoe Uganda een zekere mate van steun biedt aan M23 rebellen, maar terzelfdertijd ook aan de zijde van het Congolese leger vecht tegen een andere rebellenbeweging (de 'Allied Democratic Forces').

Bovenstaande situatie begint heel sterk te lijken op de aanvang van de tweede Congolese oorlog die plaatsvond tussen 1998 en 2003. Ook dan waren bovenstaande buurlanden betrokken, die Oost-Congo in verschillende invloedssferen hadden ingedeeld – maar met dramatische gevolgen, daar er miljoenen doden zijn gevallen.

Gezien de kans op een verdere escalatie, is een stabilisering van het conflict van globaal belang – ook in het belang van Nederland.

Wat kan Nederland doen?

In 2012/2013 was de M23 rebellenbeweging, met ondersteuning van Rwanda, voor de eerste maal opgedoken. Toen was er snelle en duidelijke internationale druk op Rwanda, en dit was centraal in het oplossen van het conflict. Ook Nederland speelde toen een belangrijke rol: het was één van de eerste landen om ontwikkelingshulp in te houden.

Nu is deze internationale druk al bij al beperkt gebleven. Er zijn een serie sterke veroordelingen geweest, en er zijn een aantal sancties afgekondigd naar betrokken individuen in Rwanda en M23. Maar dit is onvoldoende gebleken om Rwanda en M23 te stoppen. Verdere sancties zijn dan ook nodig. Nederland kan hier een rol in spelen, door hier verder voor te ijveren op de verschillende niveaus: zowel op Nederlands niveau, maar ook binnen de EU, en de VN. Zo is het bijvoorbeeld onbegrijpelijk dat het WK Wielrennen nog steeds gepland is om plaats te vinden in Rwanda, in September van dit jaar. Een boycot of annulering van dit event lijken dan ook meer dan aangewezen.

Ontwikkelingshulp is door de Nederlandse regering sterk verminderd en omgebouwd tot het Nederlandse belang. Maar wat is dit Nederlandse belang? En hoe kan dit op middellange termijn voorspeld worden? Oorlog in Centraal Afrika en daarmee verbonden instabiliteit in de brede regio zullen op middellange termijn globale gevolgen hebben, inclusief voor Nederland. Het aanpakken van dit conflict is dan ook in Nederland's belang. Zo geeft instabiliteit in deze regio meer ruimte aan groepen als de Allied Democratic Forces – een Ugandese rebelbeweging die in Congo opereert, en trouw heeft gezworen aan de Islamitische Staat. Nederland heeft een grote diplomatieke aanwezigheid in de regio, en deze kan ook een – meer - actieve rol spelen in de vredesprocessen in de regio.